

کاربرد رسانه‌های نوین در فرایند یاددهی - یادگیری

مقدمه

روند رو به رشد و پرشتاب تحولات در زمینه‌های گوناگون، تغییرات شگرفی در زندگی انسان ایجاد کرده است. فناوری اطلاعات و ارتباطات به سرعت جهان را درنوردیده و تحولات عظیمی در تمام حوزه‌های بشری، به‌خصوص آموزش و یادگیری، ایجاد کرده است. فناوری اطلاعات و ارتباطات عمده‌ترین محور تحول و توسعه در جهان است. این تحول به مقتضای شرایط موجود در آموزش و پرورش، تغییر در محتوا، روش و فناوری را به دنبال داشته است. کاربرد و استفاده از رسانه‌های آموزشی و آموزش مجازی از نمودهای بارز این تغییرات گسترده هستند. بهره‌گیری از رسانه‌های آموزشی از سیاست‌های جدی در نظام‌های آموزشی نوین است.

رسانه‌های آموزشی

پیشرفت و توسعه نیازمند تغییر و تحول است و تغییر و تحول مستلزم تغییر نگرش و استفاده از ابزار و روش‌های نوین آموزشی. فناوری‌های جدید و چندرسانه‌ای‌های آموزشی از کارایی و توانایی بالایی برخوردارند و قادر به ایجاد تغییرات بسیار در حوزه آموزش و یادگیری هستند. امروزه بیش از گذشته به تعلیم و تربیت بها داده می‌شود. نظام آموزشی نیز باید به‌گونه‌ای طراحی و برنامه‌ریزی شود که امکانات مناسب آموزشی را برای همهٔ سنین و همهٔ دوره‌ها فراهم کند. لذا این نیاز احساس می‌شود که همواره برای تقویت و بهبود آموزش و پرورش، در شیوه‌های آموزشی و مواد آموزشی بازنگری صورت پذیرد تا دسترسی به اهداف و مقاصد آموزشی، همراه با فناوری‌های به‌روز آموزشی، تحقق یابد.

مدیا (رسانه) به معنی واسطه و وسیله نقل و انتقال است.

در جریان هر ارتباطی رسانه سهم عمده‌ای در تسهیل انتقال پیام بین فرستنده و گیرنده دارد. اگر بتوانیم عوامل مزاحمی را که مانع از ایجاد ارتباط مؤثر می‌شوند کنترل و رسانه‌ها را به درستی مدیریت کنیم، ارتباط مؤثر برقرار و پیام به‌طور کامل منتقل می‌شود. یعنی هر آنچه فرستنده پیام می‌خواهد با عنوان پیام به گیرنده منتقل کند، انتقال داده می‌شود. در فرایند انتقال پیام، فرستنده معلم است، گیرنده دانش‌آموز است و پیام آموزش است؛ یعنی دانش، نگرش یا مهارت. رسانه هم هر چیزی است که بتواند در انتقال پیام آموزش مؤثر باشد. گاهی اوقات پوشش معلم، گفتار و کلام او نیز می‌تواند نوعی رسانه برای انتقال پیام باشد. پس معلم باید الگوی مناسبی باشد. رسانه صرفاً نرم‌افزار یا ابزار یا ماشین آلات نیست؛ هر آنچه در مسیر تسهیل، تسریع و تعمیق آموزش باشد، رسانه نامیده می‌شود. رسانه می‌تواند صوت، تصویر، رنگ، متن، پویانمایی و فیلم، تدارک یک موقعیت آموزشی یا هر برجستگی دیگر باشد.

در تدریس می‌توان بسته به ضرورت هم‌زمان از چند رسانه استفاده کرد. به‌طور مثال، در درس مطالعات اجتماعی، معلم قصد دارد مفاهیمی نظیر هویت ملی و منش ملی را تدریس کند. هدف وی تأکید بر حضور اقوام گوناگون ایرانی است که تحت یک کلمه وحدت ملی قرار دارند و تجمع آن‌ها به شکل‌گیری فرهنگ و جامعه ایران انجامیده است. معلم می‌تواند از تصویرهای مناسب، صنایع دستی مربوط به اقوام ایرانی، سرودهای محلی و حتی آداب و سنت‌ها به‌عنوان رسانه و به‌منظور بهبود و توسعه اهداف آموزشی استفاده کند. انتخاب رسانه و ترکیب استفاده از آن‌ها به تشخیص معلم و سطح رشد شناختی، عاطفی و نگرشی دانش‌آموزان، علاقه‌ها و نیاز، و حتی سن دانش‌آموز بستگی دارد. گاهی نیز ممکن است از چند رسانه هم‌زمان برای یاددهی و یادگیری استفاده شود.

رسانه‌ها زمینه به‌کارگیری حواس چندگانه را در یادگیری، فرصت انجام تکرار و تمرین بیشتر، تسهیل مشارکت میان دانش‌آموزان، ایجاد ارتباط بین مفاهیم، امکان تکرار مطالب و دریافت بازخورد را فراهم می‌کنند. در واقع رسانه‌های آموزشی شامل برنامه‌های سازمان‌یافته از تجربه‌های یادگیری هستند که بر یادگیری از طریق انواع حواس تأکید ویژه دارند. برخی از رسانه‌ها توسط شرکت‌های تولید چندرسانه‌ای و زیر نظر متخصصان طراحی و تولید می‌شوند و برخی نیز توسط خود معلم و بسته به ضرورت و نیاز آموزشی.

رسانه و فرایند یاددهی و یادگیری

طراحی و به‌کارگیری صحیح نرم‌افزارهای آموزشی که بر شرایط فرهنگی، زبانی و در حد توانایی فهم دانش‌آموز براساس تجربه‌های حاصل از تدریس معلمان مبتنی هستند، در کاهش مشکلات تدریس و یادگیری مؤثرند و موجب تعمیق، تسهیل و تسریع فرایند یاددهی و یادگیری می‌شوند. در انتخاب رسانه برای تدریس و یادگیری مؤثر باید استانداردهایی آموزشی از جمله هم‌خوانی با اهداف، فعالیت‌ها، محتوا،

روش تدریس و تجربه یادگیری، زمان و امکانات فیزیکی کلاس را در نظر داشت. اگر معلم رسانه‌ای را انتخاب کند که امکانات مناسب برای استفاده از آن فراهم نباشد یا بی‌توجه به هدف درس انتخاب شده باشد، نه تنها اثربخش نیست، بلکه زمان و هزینه را نیز به هدر داده و در عمل در پیشرفت آموزش و یادگیری بی‌تأثیر خواهد بود. کاربرد رسانه‌ها به‌عنوان مکمل آموزش، در کنار آموزش سنتی در محیط‌های آموزشی، ضروری و مورد تأکید است.

وجه مشترک اکثر الگوهای طراحی آموزشی، تعیین هدف‌های آموزشی در شروع کار است. اساساً هدف‌های آموزشی عامل تعیین‌کننده فعالیت‌های آموزشی معلم و دانش‌آموز، رسانه و وسایل مناسب و نیز ارزشیابی فعالیت‌ها هستند. بنابراین، انتخاب رسانه‌ها و وسایل مطلوب برای تفهیم موضوعات درسی به اهداف و شیوه‌های آموزشی تعیین شده پیش از تدریس وابسته است. روش تدریس مبتنی بر حفظ و تکرار، بدون اجازه اکتشاف و تجربه فردی و درگیر شدن دانش‌آموز با موضوع آموزش، کارآمد نیست و با نظریه‌های نوین در آموزش، از جمله ساختن گرابی و کاربرد رسانه‌ها در آموزش، هم‌خوانی ندارد. در نظریه‌های نوین در حوزه یاددهی و یادگیری، دانش باید فعالانه در ذهن و بر پایه تجربه، علاقه و نیاز دانش‌آموز شکل پذیرد. بنابراین، به‌کارگیری ابزار و وسایلی که بستر مناسب برای خلق این موقعیت را فراهم می‌سازند، اهمیت دارد و ضروری است. رسانه و وسایل آموزشی متنوع در تدریس و یادگیری مزایای بی‌شماری دارند که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

- ❶ با ایجاد علاقه در یادگیری شاگردان، توجه آن‌ها را به موضوع آموزشی جلب می‌کنند.
- ❷ پایه‌های لازم را برای یادگیری تدریجی و تکمیلی فراهم می‌آورند و آن را دائمی می‌کنند.
- ❸ تجربه‌های واقعی را در اختیار شاگردان قرار می‌دهند و در نتیجه موجب فعالیت بیشتر می‌شوند.
- ❹ پیوستگی افکار را در فرایند یادگیری فراهم می‌کنند.
- ❺ معنا را در ذهن شاگردان توسعه و رشد می‌دهند و به گسترش دامنه لغات کمک می‌کنند.
- ❻ تجربه‌هایی را در اختیار شاگردان قرار می‌دهند که کسب آن‌ها از راه‌های دیگر چندان امکان‌پذیر نیست، و در نتیجه به تکامل و عمق و میزان یادگیری می‌افزایند.
- ❼ تجربه‌های یادگیری دست اول را شکل می‌دهند و در زمان تدریس و یادگیری صرفه‌جویی می‌کنند.
- ❽ ارتباط و تفهیم مفاهیم را آسان‌تر می‌کنند.
- ❾ یادگیری سریع‌تر، عمیق‌تر و پایدارتری را شکل می‌دهند.

طبق آنچه گفته شد، تمامی فرایند یاددهی و یادگیری بر نوع نگاه معلم به یادگیری و به تبع آن آموزش متکی است. اگر یادگیری به معنای حفظ و یادآوری پاسخ‌های صحیح تلقی شود، فعالیت آموزشی معلم و دانش آموز، و انتخاب و کاربرد رسانه و ارزشیابی نیز بر انتقال صحیح دانش به ذهن دانش آموز متکی خواهد بود. چنانچه رویکردی اکتشافی و تعاملی نسبت به یاددهی و یادگیری اتخاذ شود، فعالیت‌های فوق در پی فراهم کردن زمینه‌ای غنی برای ساخت فعال دانش توسط یادگیرنده خواهد بود. بنابراین، گام اولیه و ضروری برای اثربخش بودن تمامی فعالیت‌های یاددهی و یادگیری و از جمله انتخاب و کاربرد رسانه و وسایل آموزشی، معماری مجدد تفکر در رابطه با ماهیت یادگیری و آموزش است.

در حال حاضر، رسانه‌های آموزشی جزئی تفکیک‌ناپذیر از فرایند آموزش و یادگیری هستند. رسانه‌های آموزشی دیگر وسایل و موادی در حمایت از آموزش نیستند، بلکه خود نیز داده‌های آموزشی محسوب می‌شوند. رسانه‌ها از نظر انتقال محتوای آموزش از فرستنده به گیرنده، تفاوتی با هم ندارند. در زمینه انتخاب رسانه، ابتدا باید به این موضوع پرداخت که هر رسانه تا چه حد در یادگیری مؤثر است. سپس از بین رسانه‌های مناسب، رسانه‌ای انتخاب شود که با شرایط موجود هم‌خوانی دارد.

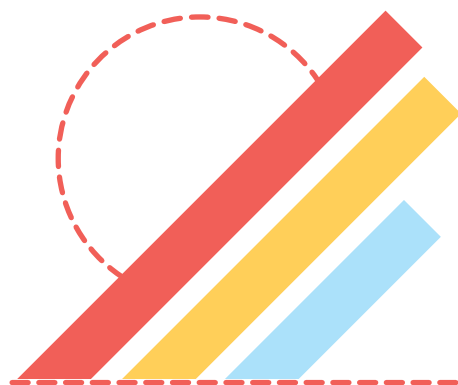
جمع‌بندی

تجربه‌های مربیان و متخصصان آموزشی و تربیتی از رضایت آن‌ها بر ضرورت استفاده از رسانه‌ها در آموزش حاکی است. کاربرد رسانه‌ها در آموزش و یادگیری به‌منظور بررسی تأثیر آموزش رسانه‌ای بر فرایند یادگیری و یاددهی، سازمان‌دهی اطلاعات، انتخاب راهبردهای مناسب برای جمع‌بندی اطلاعات و به‌کارگیری راهبردهای مناسب برای تکرار و مرور ذهنی، به‌خاطر سپاری و انتقال اطلاعات از حافظه بلندمدت به حافظه کوتاه‌مدت و بازیابی، از عواملی هستند که مورد توجه قرار دارند. نگرش مربی و متربی نسبت به اثربخشی شیوه‌های نوین آموزشی، انعطاف‌پذیری، تدارک و گسترش تعامل بیشتر، ارائه بازخورد فوری، تناسب با سطح یادگیری یادگیرنده، و بسترسازی برای تمرین و تکرار مطالب و مسائل انگیزشی نیز باید مورد توجه قرار گیرد. در مجموع می‌توان گفت، آموزش با شیوه‌های نوین آموزشی موجب می‌شود نقص‌ها و محدودیت‌های آموزش سنتی تا حدودی برطرف شود و دانش، نگرش و مهارت یادگیرندگان توسعه و ارتقا یابد. لذا می‌توان آموزش ترکیبی را که تلفیقی است از آموزش سنتی همراه با آموزش نوین، پیشنهاد داد. در این شیوه آموزشی، بر به‌کارگیری رسانه و فناوری اطلاعات و ارتباطات و برقراری ارتباط و تعامل تأکید و در کاهش مشکلات آموزشی سعی می‌شود.

یادگیری ترکیبی نه‌تنها آموزش سنتی و نوین را تلفیق می‌کند، بلکه شکل‌های متفاوت یادگیری (فیزیکی و مجازی)، دیدگاه‌های تربیتی (رفتارگرایی، شناخت‌گرایی و ساختن‌گرایی) و رسانه‌های آموزشی (لوح فشرده، وب‌سایت، کتاب و صوت) را در هم ادغام

می‌کند و محیط یادگیری واقعی را با محیط یادگیری مجازی پیوند می‌زند. در یادگیری ترکیبی، مخاطبان از روش‌های متنوع به یادگیری می‌پردازند. در نتیجه تسهیل، تعمیق و تسریع در یادگیری و خودآنگیزی و خودجوشی در یادگیرندگان توسعه می‌یابد. در این بین، مهارت پایه کاربر (معلم، دانش آموز) در بهره‌گیری از رایانه و اینترنت و تجهیز مراکز به تجهیزات فناوری آموزشی ضروری است. لذا پیشنهاد می‌شود در راستای ضرورت به‌کارگیری رسانه در مسائل آموزشی، به نکات زیر توجه شود:

- 1. زمینه و بستر مناسب برای طراحی، تولید و به‌کارگیری رسانه‌های آموزشی فراهم شود.
- 2. در مراکز آموزشی (به تفکیک رشته و حوزه آموزشی) گروه‌های متخصص اعم از متخصص برنامه‌دستی، متخصص موضوع درسی، فناور آموزشی و متخصص رسانه برای حمایت فنی و آموزشی تشکیل شود.
- 3. دولت با ایجاد، گسترش و اختصاص منابع مالی مناسب، به ایجاد شبکه‌های آموزشی و رفع مشکلات زیرساختی از اشتراک اینترنت، سرعت و پهنای باند مناسب اقدام کند.



پی‌نوشت‌ها

1. Media
2. Blended Learning

منابع

۱. امیری، فاطمه (۱۳۸۹). تولید چندرسانه‌ای آموزشی علوم تجربی و بررسی تأثیر آن بر میزان یادگیری و یادداری.
۲. حسینی جعفری، فتنه؛ لاریجانی، مریم؛ شامحمدی، نیره؛ میرعابدینی، شیرین (۱۳۹۵). فناوری آموزشی. انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
۳. رضوی، عباس (۱۳۹۲). چند رسانه‌ای‌ها و ضرورت آموزش مفاهیم. تکنولوژی آموزشی در جهان امروز. بازنشان‌ی ۱۰ آبان ۱۳۹۹. technology90.blogfa.com/post/374
۴. زارعی زوارکی، اسماعیل و عوض‌زاده، ایرج (۱۳۸۴). استانداردهای طراحی و تولید کتاب درسی دانشگاهی به‌صورت چندرسانه‌ای آموزشی. پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، شماره ۲۵
۵. علی‌آبادی، خدیجه (۱۳۹۰). مقدمات تکنولوژی آموزشی. انتشارات دانشگاه پیام‌نور. تهران.
۶. کارگر، احسان و قاسمی، امین (۱۳۹۵). بررسی تأثیر رسانه‌های آموزشی در بهینه‌سازی فرایند یاددهی و یادگیری. کنگره بین‌المللی علوم اسلامی و علوم انسانی.